

SAMLAREN

*Tidskrift för
svensk litteraturhistorisk
forskning*

ÅRGÅNG 87 1966

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1967

ett verk, men sluts åter inför ett annat. Genomgående linjer låter sig dock urskilja och framhävs ytterligare i sammanfattande kapitel. Central är den polaritet som anges med undertiteln: livsångest–livstro. Man blir helt övertygad om att detta *är* ett huvudtema i hela Kincks verk. Livstro är emellertid ett notoriskt mångtydigt begrepp. Beyer anför visserligen ett stort jämförelsematerial på enskilda punkter, men jag har inte fått helt klart för mig hur han till sist vill precisera innebörden i den kinckska varianten, sedd exempelvis ur ett komparativt fågelperspektiv.

I Sverige synes Kinck ha haft ringa inflytande. Han ligger strax nedom den horisont, vid vilken från vår utsiktspunkt diktare som Hamsun och Undset mäktigt avtecknar sig. (Undantag finns dock: Tage Aurell vill räkna Kinck som »nordisk novellkonsts ypperste».) För svenska läsare är Beyers monografi emellertid inte enbart huvudkällan till kunskap om ett märkligt författarskap. Studien över Kinck kastar därtill på ett nästan spännande sätt ljus över utvecklingen i vår egen litteratur. Man kan tänka på enskilda författare; släktskapen med Hjalmar Bergman synes sålunda gå mycket djupare än till den italienska orienteringen. Men framför allt är det de för många diktare gemensamma tendenserna man fäster sig vid. Ehuru inte av folket (fadern var läkare), växte Kinck upp i en utkant av världen, där han lärde känna urgammal bondesed: hans nationalromantik har här sin rot. Pietismen gav honom sår som aldrig fick läka så helt att de upphörde att stimulera hans diktning. Under studieåren i Kristiania i början av 80-talet mötte han den nya läran: darwinismen, och de nya litterära strömningarna. Men hans debut kom efter naturalismens svallvåg, och han satsade på att samman-smälta symbolism och provinsrealism. Framför allt är den grundupplevelse av världen jag ovan berört och som anges med termparet: livsångest–livstro, återkommande i svensk litteratur alltifrån Ola Hansson. Hans E. Kincks utvecklingsgång är inte bara hans egen. Den som vill ge en sammanfattande helhetsbild av den skandinaviska litteraturen *efter* Gennembruddet och fram till, låt oss säga, första världskriget, har därför med Beyers bok fått en präktig hörnsten för sitt bygge.

Sven Linnér

KOENRAAD W. SWART: *The Sense of Decadence in Nineteenth-Century France* (International Archives of the History of Ideas, 7.) Haag 1964.

Conrad W. Swart (f. 1916 i Rotterdam) har sedan 1949 varit universitetslärare i USA. Det idéhistoriska arbete som han nu gett ut grundar sig på en solid forskning. Författaren ägnar sig inte speciellt åt den litterära dekadensen, diktarna från fin de siècle och deras föregångare. De rent litteraturhistoriska avsnitten av hans bok synes mig föga mer än summera välbekanta förhållanden. Men Swart söker med mängder av beläggstillen uppvisa »that gloomy views of contemporary civilization were not the monopoly of litterateurs of the fin de siècle, but were entertained by numerous historians, social and political scientists, philosophers, and religious leaders throughout the century». Boken blir på detta sätt en bred studie över växelspelet mellan optimism och pessimism under det s. k. borgarseklet. »It is often too readily assumed that a hundred years ago all leading thinkers as well as the educated people were addicted to the cult of progress.»

Undersökningen inleds av en bakgrundsstudie över olika uttryck för »historisk pessimism» alltifrån antiken. De gamla argumenten går ofta igen, framhåller Swart. Romarikets fall har tjänat som en tankeställare för utvecklingstroende genom tiderna. Dekadenterna i snävare mening, litteratörerna från fin de siècle, identifierade som bekant sig själva med Rom under dess nedgångstid: »Je suis l'Empire à la fin de la décadence» (Paul Verlaine). Swarts arbete ger också i ett slutkapitel en utblick mot pessimistiska strömningar under 1800-talet i andra europeiska samt vissa utomeuropeiska länder. Men tyngdpunkten i boken ligger på studiet av »fears and anxieties» bland fransmännen från Napoleons fall till första världskrigets utbrott. Framför allt inriktar sig Swart på den nationella självkänslans fluktuationer. Kapitlet »Prophecies of hope and despair 1814–1848» ger en noggrant avvägd redogörelse för de olika politiska grupperingarnas illusioner och orosfaktorer. Alltjämt levde föreställningen att Frankrike var »la grande

nation», som på nytt skulle spela en stor och unik roll i framtiden. »The great disillusion» inträder enligt Swart under perioden 1848–1870; »notre siècle ne va ni vers le bien, ni vers le mal; il va vers le médiocre» (Renan). 1848 var en avgörande vändpunkt eftersom den doktrinära tron på allmänt framåtskridande nu började förlora »its intellectual respectability, if not its popular appeal». Taine gjorde jämförelser med det gamla Rom och Alexandria: »A mon avis notre rôle est fini, du moins provisoirement, l'avenir est à la Prusse, à l'Amerique est à l'Angleterre.» Vänstern, som hälsat revolutionens utbrott 1848 med enorm entusiasm (t. o. m. Baudelaire besteg ju barrkaderna), betraktade bittert de reaktionära krafternas triumf. Det var ju nu den dekadenta strömningen inleddes på allvar i litteraturen. I sitt företal till 1868 års utgåva av Fleurs du mal karakteriserade Gautier Baudelaire som »un poet de *décadence*» och han stämplade dessutom Baudelairens eget konstnärskap som dekadent. Men själv avvisade Baudelaire be- teckningen »dekadent» för sin konst.

»Nous assistons à la fin du monde latin», skrev Flaubert 1871. »The year of disaster», nederlaget i kriget mot Tyskland och kommunen, förde med sig en ruelsefylld själv- prövning. Victor Hugo fortsatte visserligen att drömma om ett Europas Förenade Stater med Paris som huvudstad. Den omsorgsfulla nyanseringen och avvägningen i bedöm- ningen av opinionsbildningen kännetecknar också detta avsnitt; Swart vill inte över- driva den negativa effekten av *l'année terrible*, men det stora kapitel han ägnar »Fin de siècle 1877–1905» söker klarlägga »that the pessimism and the feeling of decadence which was so characteristic of the new literary generation that reached maturity after the war had its origin at least partly in the tragic experiences of the national defeat». Under tredje republikens tid blir också den långsamma befolkningstillväxten i Frank- rike ett orosämne. Zola fördömde i *La fécondité* den malthusianska barnbegränsningen; hjälten i romanen är en industriarbetare som slutar sitt liv som lantbrukare omgiven av ethundrafemtioåtta avkomlingar. »Progrès» hade blivit ett allmänt slagord och bor- garklassen fann sig väl till rätta i sin stigande välmåga. Swart måste också moderera sin tes rörande pessimismens spridning; »during the last decades of the nineteenth century a vocal, if not necessarily representative segment of the French population consciously and often proudly adopted a pessimistic philosophy of life». (Min kursivering.) Frågan om utalandenas representativitet blir ju alltid ett problem i undersökningar som denna. »From about 1890 to 1905, when the threat of war seemed less imminent than before or after, the French people, including many intellectuals, suffered from complacency and naive illusions about the future rather than from excessive pessimism.»

Under decenniet närmast före första världskrigets utbrott vann de nationella stäm- ningarna terräng — visserligen mer inom bourgeoisin än bland de lägre klasserna, mer i Paris än i landsorten. Romain Rolland fördömde all chauvinism; Anatole France stod främmande för den nationella mysticismen och diktare som Valéry och Gide slöt sig inom sitt elfenbenstorn.

Med en hänvisning till Julian Benda vågar Swart hävda att första världskrigets ut- brott fann Frankrike mer samlat bakom sin regering än någonsin förut i historien. Dreyfusaffärens dyningar hade lagt sig. »By 1914, conservatives had become convinced that the 'corrupt' and 'decadent' France of the part was dying and that the purifying influence of the war would complete the process which had been under way during the pre-war period. Like the Left, the Right now rejected the idea of decadence as a pernicious legend maliciously propagated by their political enemies.»

Swarts opinionsundersökning erbjuder väl inte några speciellt överraskande resultat. Men detta idéhistoriska arbete kan utan tvivel tjäna som ett nyttigt korrektiv för litte- raturhistorikerna med deras snävare begränsning av begreppet »dekadens». Den sorg- fälligt förda notapparaten bidrar till att göra arbetet till en värdefull referensbok.

Ulf Wittrock